

THE ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND RISKS OF INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE**Prokofieva M.,***Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor of Foreign Philology Department,
Faculty of Linguistics and Social Communications,
National Aviation University***Sabitova A.***Assistant Professor of Foreign Philology Department,
Faculty of Linguistics and Social Communications,
National Aviation University***АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА РИЗИКІВ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ****Прокоф'єва М.***канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології,
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій,
Національний авіаційний університет***Сабітова А.***ст. викл. кафедри іноземної філології,
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій,
Національний авіаційний університет***DOI: 10.24412/3453-9875-2021-73-2-33-38****Abstract**

The article examines the current state and risks of internationalization of higher education in Ukraine; the role of a foreign language as one of the effective tools of internationalization is defined; factors of influence on virtual internationalization are distinguished; the need for virtual mobility in the context of online education is proved; own experience of teaching a second foreign language in the context of internationalization of higher education is described; the Internationalization Strategy of National Aviation University is analyzed.

Анотація

У статті розглянуто сучасний стан та ризики інтернаціоналізації вищої освіти України; визначено роль іноземної мови як одного з ефективних інструментів інтернаціоналізації; визначено фактори впливу на віртуальну інтернаціоналізацію; доведено необхідність віртуальної мобільності в умовах онлайн-освіти; проаналізовано власний досвід викладання другої іноземної мови в контексті інтернаціоналізації вищої освіти; проаналізовано Стратегію інтернаціоналізації Національного авіаційного університету.

Keywords: foreign language, higher education, internationalization, academic mobility, internationalization of the curriculum, online education, remote education, "virtual" internationalization, internationalization at home.

Ключові слова: іноземна мова, вища освіта, інтернаціоналізація, академічна мобільність, інтернаціоналізація навчальної програми, онлайн-освіта, дистанційна освіта, «віртуальна» інтернаціоналізація, інтернаціоналізація вдома.

Вступ. Інтернаціоналізація освіти стає основним завданням освітніх систем провідних країн. Вона передбачає форми взаємодії країн та їх освітніх систем на рівні студентів, викладачів, університетів та інших зацікавлених сторін. В основі такої взаємодії завжди лежать національні інтереси та реальні можливості конкретної системи освіти. Питання інтернаціоналізації вищої освіти посідають центральне місце серед завдань таких міжнародних організацій як ЮНЕСКО, Світовий банк, Міжнародна асоціація університетів, Європейська асоціація університетів та ін.

Огляд літератури. Інтернаціоналізація освіти стала темою багатьох міжнародних досліджень: «Internationalization in higher education: global trends and recommendations for its future» [28],

«Globalization and internationalization as frameworks for higher education research» [27], «Internationalisierung der Hochschulbildung» [29], «Internationalization of Universities as Internationalization of Bildung» [24], «Internationalisation and trade in higher education: opportunities and challenges» [23].

Грунтовний аналіз проблеми інтернаціоналізації вищої освіти представлено також у працях вітчизняних науковців: «Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації» (І. Сікорська) [5], «Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету» (О. Нітенко) [18], «Комплексна стратегія інтернаціоналізації університету: ключові принципи розроблення і самооцінювання якості її реалізації» (І. Степаненко) [5],

«Інтернаціоналізація як основний напрям розвитку вищої освіти» (А. Вербицька) [4], «Європейська освіта: конвергенція та диверсифікація» (Т. Левченко) [15], «Полікультурна освіта майбутнього викладача закладу вищої освіти: теоретичний аспект» (Л. Султанова) [22], «Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід» (М. Дебич) [8].

Виклад основного матеріалу. О. Нітенко визначає інтернаціоналізацію освіти як чинник становлення глобального простору вищої освіти та виокремлює зовнішню та внутрішню інтернаціоналізацію. Зовнішня інтернаціоналізація реалізується через міжнародну академічну мобільність, внутрішня – через упровадження світових стандартів та міжкультурних програм [18]. Існують інші виміри інтернаціоналізації вищої освіти, а саме: глобальний, регіональний, національний, міжінституційний, інституційний, індивідуальний [23, с. 215–220; 26].

Суттєвий вклад у забезпечення інтернаціоналізації вищої освіти вносять міжнародні програми академічного обміну. Наприклад, DAAD, OeAD, Mitacs Globalink Research Internship, EC Erasmus+, Global UGRAD, програма академічних обмінім ім. Фулбрайта, програма обміну Mevlana Exchange Programme, програма технічного й економічного співробітництва з урядом Індії (ІТЕС), стипендії Вишеградського фонду, стипендії імені Ернста Маха на навчання та стажування в Австрії, стипендії на вивчення німецької мови в Баварії, стипендії шведського інституту по програмі VISBY, програма стажування “Internship Programme of German Business for Ukraine”, стипендіальна програма Китайського Уряду “Chinese Government Scholarships”, Національна стипендіальна програма Словацької Республіки, стипендіальні програми навчання у Франції, Іспанії, Хорватії, Латвії та інші.

Мета статті полягає у всебічному аналізі процесу інтернаціоналізації вищої освіти з урахуванням екстраординарних явищ суспільства, які суттєво вплинули на форми та зміст інтернаціоналізації.

Завдання статті: визначення основних інструментів та ризиків інтернаціоналізації вищої освіти в Україні; обґрунтування необхідності підвищення рівня володіння іноземною мовою для ефективної інтернаціоналізації вищої освіти; проаналізувати стан інтернаціоналізації Національного авіаційного університету.

Інтернаціоналізацію асоціюють найчастіше з міжнародною діяльністю університетів. Ми вважаємо, що одним із інструментів забезпечення інтернаціоналізації вітчизняної освіти є підвищення рівня володіння іноземною мовою, оскільки у такий спосіб університети покращують свій імідж та збільшують конкурентоздатність, а саме:

- стають більш привабливими для потенційних студентів;
- покращують шанси на працевлаштування випускників у міжнародних компаніях;
- реалізують можливості академічної мобільності студентів та викладачів;

- залучають студентів та викладачів до участі у міжнародних програмах та проєктах;

- розширюють доступ до нових знань.

Посилення міжнародної складової шляхом підвищення рівня володіння іноземною мовою сприятиме якісному спілкуванню, працевлаштуванню, налагодженню партнерства, розумінню культурного коду інших країн.

Серед досліджень інтернаціоналізації вищої освіти в ракурсі іноземної мови варто відзначити роботи Т.В. Модестової [17], Р.А. Кравець [14], О. Заболотної [13], М.Г. Божко, Н.І. Хайдарі [2], Л.О. Загоруйко.

Р.А. Кравець зазначає, що знання іноземної мови вже не є конкурентною перевагою, а універсальною компетенцією, відсутність якої є перешкодою для працевлаштування [14]. Іноземну мову можна розглядати також як засіб визнання культурного багатства та ресурс збагачення викладання в університетах [6].

На практиці рівень володіння студентами іноземною мовою залишається незадовільним через низку факторів, наприклад, зменшення навчальних годин на вивчення іноземної мови, застарілі матеріали, недостатній технічний рівень підготовки викладачів для інтеграції цифрових технологій та платформ в процес навчання, застарілі методики викладання, низьку студентську та викладацьку мобільність або ж повну її відсутність.

Ситуація із вивченням другої іноземної мови, зокрема німецької, є відображенням ситуації в цілому. Викладачі не можуть впливати на кількість навчальних годин, проте можуть обирати сучасні методи та форми навчання.

Для вивчення дисципліни «Практичний курс другої іноземної мови та переклад» (3-8 семестри) у Національному авіаційному університеті передбачено 1035 годин, з них – 509 практичних годин та 526 годин для самостійної роботи. У період карантинних обмежень навчання відбувалося в онлайн-режимі на платформі GoogleClassroom, яка зарекомендувала себе як якісний та ефективний ресурс з багатьма опціями для зручного навчання. Детально ми розглядали можливість цього сервісу у статті «The potential of Google Classroom web service for lecturers of higher educational establishments under pandemic conditions» [25]. Доступ до цифрових платформ та інструментів дозволяє розширити спектр навчальних матеріалів та зробити процес вивчення іноземної мови, зокрема німецької, цікавішим, що стимулює мотивацію до навчання.

Важливими електронними ресурсами є електронні підручники, що можуть виступати засобами самостійного навчання, поточного контролю, іспиту; електронні довідково-інформаційні системи, до яких належать електронні словники, тезауруси, глосарії, електронні енциклопедії, що використовуються як довідкова підтримка в навчанні іноземній мові. Їх використання веде до швидшого формування професійної іншомовної компетенції на відміну від паперової друкарської продукції, яка вимагає безліч рутинних дій, не пов'язаних з мовною діяльністю; різні типи навчальних платформ:

зовнішні платформи, змістове наповнення яких індивідуально розробляє навчальна інституція, з урахуванням мети навчання та аналізу потреб студентів (наприклад, Moodle, Web Course Tools) та внутрішні платформи, що відображають зміст уже розроблених навчальних курсів (наприклад, Macmillan English Campus, CALL). До нестандартних електронних методів навчання іноземних мов можна віднести віртуальну екскурсію, що базується на дидактичних принципах наочності, доступності і науковості. Віртуальна екскурсія може бути унікальним інноваційним методом навчання іноземним мовам, інформаційною і технічною підтримкою діяльності викладача [11].

Ресурси, які ми використовуємо у процесі викладання німецької мови як другої іноземної:

1. Deutsche Welle: <https://www.dw.com/de/deutsch-lernen/top-thema/s-8031>
2. Schubert Verlag: <https://www.schubert-verlag.de/aufgaben/index.htm>
3. Deutsch für dich: <https://www.goethe.de>
4. Motive: <https://www.hueber.de/motive/lernen/onlineuebungen>
5. Deutsch perfekt: <https://www.deutsch-perfekt.com/>

Отже, карантинні обмеження та соціальне дистанціювання змінили парадигму освіти та стали причиною переходу на дистанційну освіту. Не всі викладачі виявилися готовими до впровадження цифрових технологій у процес навчання. Але дистанційна освіта розширила можливості та інструменти викладання і опанування мови [7].

Партнерство університетів і онлайн-платформ відкриває також перспективи якісних змін в сфері професійної освіти. Вони дозволять об'єднати переваги університетського фундаментального навчання і можливості розвитку актуальних навичок від онлайн-платформ, а також упровадити цифрові технології в освітнє середовище. При цьому і сама освіта стає не просто «оцифрованою» очною, вона розвивається своїм унікальним шляхом, в якому з'являються нові інструменти і методи взаємодії з аудиторією. Студенти при цьому отримують гнучку сучасну освіту, а на випуску будуть задоволені вимогам ринку і володіти необхідними для успішних фахівців своєї галузі знаннями.

Використання цифрових платформ, онлайн-ресурсів та традиційних методів відповідають основним принципам навчання, а саме: принципам актуальності, посиленого навчання, зв'язку з життям, активності, доступності, колективності, виховуючого навчання [3].

Для студентів-філологів рівня А2-В1 є можливість брати участь у мовному клубі, який проходить за ініціативи школи німецької мови StartDeutsch Schule та підтримки викладачів кафедри іноземної філології факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, що проходить у режимі онлайн один раз на місяць на платформі Zoom.

Якщо йдеться про вивчення іноземної мови в контексті інтернаціоналізації освіти, зокрема вищої, одним із інструментів реалізації цього завдання є відображення країнознавчого аспекту, картини світу та культурних кодів країни, мова якої вивчається, у матеріалі навчальної дисципліни. Ураховуючи ці фактори, для магістрів спеціальності «Філологія» ми підготували практикум з перекладу з другої іноземної мови галузевої літератури, в основі якого – тексти соціального, культурного, економічного, історичного спрямування «Німецької хвили» [10].

Окремо хочемо наголосити на необхідності посилення іншомовної компетентності викладачів через участь у курсах підвищення кваліфікації, використання безкоштовних ресурсів вивчення мови тощо.

Недостатній рівень володіння іноземною мовою є бар'єром для професійного розвитку, оскільки зменшує кількість зовнішніх джерел для отримання актуальної та сучасної інформації. Крім того, володіння іноземною мовою на неналежному рівні зменшує шанси для участі в програмах академічної мобільності і, відповідно, не сприяє інтернаціоналізації вищої освіти, яка в умовах пандемії відбувається переважно в дистанційному та онлайн-режимі.

У період карантину з'явилися можливості підвищення кваліфікації для викладачів, відкриті безкоштовні інформаційні ресурси з вивчення іноземних мов, онлайн-сервіси для поглиблення знань, ресурси для отримання професійних знань іноземними мовами.

Інтернаціоналізація як глобальне явище еволюціонує та змінює свої пріоритети. Еволюційний характер інтернаціоналізації визначається багатьма факторами, серед яких: історичний та економічний розвиток, конкуренція, культурні та наукові зв'язки між країнами, COVID-19, зміни клімату.

Закриття кордонів, зміна форм освіти, перехід на дистанційне та онлайн-навчання змінили концепцію інтернаціоналізації, а фізична мобільність вже не є основною формою інтернаціоналізації. Пріоритетною стає «віртуальна мобільність» (або «віртуальна інтернаціоналізація»), яка реалізує на практиці завдання внутрішньої інтернаціоналізації. Основною перевагою віртуальної мобільності є розширення доступу до освіти немобільних студентів та викладачів.

Через відсутність фізичної мобільності особливої актуальності набувають концепції «інтернаціоналізації вдома» (ІаН) та «інтернаціоналізації навчальної програми» (ІоС).

Інтернаціоналізація вдома передбачає включення міжнародних та міжкультурних аспектів в навчальну програму [1]. Інтернаціоналізація навчальної програми – це процес інтеграції міжнародних, міжкультурних та глобальних аспектів в зміст навчальної програми, а також в результати навчання, оціночні завдання та методи навчання [6].

Ми повністю поділяємо думку І. Сікорської, яка до засобів інтернаціоналізації вищої освіти відносить також дистанційну освіту [5]. Онлайн-освіта

є частиною дистанційної освіти. Дистанційна та онлайн освіта забезпечили безперервність освіти в умовах К-19 та залишатимуться пріоритетними у постпандемічний період. Основою дистанційної та онлайн-освіти є Інтернет, а доступ до мережі Інтернет належить до базових прав людини. ООН ще у 2011 році визнала право на доступ до мережі Інтернет базовим правом людини. Незалежний експертно-аналітичний центр Офіс ефективного регулювання (Better Regulation Delivery Office) на своїй офіційній сторінці апелює до резолюції ООН, яка стверджує, що «... Інтернет завдяки своєму унікальному та трансформуючому характеру не тільки дає можливість окремим людям реалізувати своє право на свободу думок та їх поширення, але й стимулює розвиток суспільства в цілому» [19].

Пріоритетами дистанційної та онлайн-освіти як засобів інтернаціоналізації вищої освіти є: сприяння, підтримка та участь держави та урядів у реалізації дистанційного та онлайн-навчання; масштабне використання цифрових технологій навчання та викладання; формування культури цифрової комунікації; підготовка педагогічного персоналу, аналітика в системі освіти, стратегічні прогнози, створення цифрової інфраструктури освіти та розробка уніфікованих стандартів цифрової освіти [12].

Інтернаціоналізація вищої освіти - пріоритетне завдання українських університетів, яке визначає напрями розвитку в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

В Національному авіаційному університеті інтернаціоналізація регулюється такими документами, як: «Доктрина розвитку НАУ» [9], «Стратегія інтернаціоналізації співробітництва в галузі освіти Національного авіаційного університету 2018-2028 роки» [20], «Стратегія НАУ до 2030 року «Інноваційний розвиток та глобальна взаємодія» [21].

Стратегія розвитку Національного авіаційного університету до 2030 року розроблена відповідно до рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації, Європейської організації з безпеки авіації, Європейського агентства з безпеки авіації, Міжнародного союзу електров'язку, Інституту інженерів з електротехніки та електроніки, Європейських вимог до забезпечення якості вищої освіти, стандартів ISO 9001, дотримуючись законів України та інших нормативно-правових документів. Вона містить 5 основних напрямків, одним із яких є інтернаціоналізація. Для реалізації інтернаціоналізації НАУ передбачено виконання наступних завдань:

- входження НАУ в світові рейтинги кращих університетів;
- збільшення кількості здобувачів-іноземців;
- створення міжнародних науково-освітніх консорціумів;
- розвиток співпраці з провідними міжнародними організаціями;
- реалізація права на академічну мобільність та участь у грантових проектах усіх учасників освітнього процесу;
- збільшення студентських спільнот в Україні та за кордоном [21].

Інтернаціоналізація вищої освіти – це багатопланове явище, яке потребує всебічного аналізу концепції, завдань та ризиків. Цифрові технології забезпечують технічний та інформаційний аспект інтернаціоналізації, проте невирішеними залишаються деякі моральні питання. Ризиками інтернаціоналізації вищої освіти є:

- експортний контроль, тобто захист від незаконного експорту знань;
- визначення етичних аспектів трансферу знань;
- етичний контроль над дослідженнями за участю людей [6];
- розробка критеріїв якості досліджень (В. Зіненко);
- впровадження надійної системи антиплагіату;
- створення гарантій якості наукових досліджень.

Висновки. COVID-19 як один із каталізаторів реформування вищої освіти чітко демонструє необхідність інтернаціоналізації українських університетів з метою економічної, соціальної та фізичної безпеки. Він став рушійною силою реформування вищої освіти на регіональному, національному та глобальному рівнях. Іноземна мова в контексті інтернаціоналізації – це самостійний ресурс інтернаціоналізації освіти. З одного боку, вона відображає ментальну картину світу, сприяє розширенню знань про культурні коди. З іншого боку, мова є інструментом реалізації основних завдань інтернаціоналізації, оскільки відкриває шлях до посилення міжнародної складової освіти на різних рівнях - від викладання дисциплін іноземною мовою до міжнародної мобільності.

Ми впевнені, що забезпечити ефективну інтернаціоналізацію вищої освіти можна лише орієнтуючись на людський капітал та високі моральні цінності, принципи доброчесності, відкритої конкуренції, взаємоповаги. У площині освітнього простору йдеться про пріоритети морально-етичного характеру, такі як: креативне мислення, реалізація власного потенціалу, свобода особистості, корпоративна культура, незалежність наукових досліджень, спрямованість на наукових пошуків на економічну та соціальну стабільність держави, доброчесність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Белен Дж. И Э. Джонс. «Переосмысление интернационализации дома». В Европейском пространстве высшего образования: между критическими размышлениями и политикой будущего. Чам: Springer Open International Publishing, 2015. – P.67-80.
2. Божко М.Г., Хайдарі Н.І. Іноземна мова як основа соціокультурного простору особистості / М.Г. Божко, Н.І. Хайдарі // Роль іноземних мов у соціокультурному становленні особистості: збірник наук. праць. – К.: НАУ, 2020. – С.126-129.
3. Бондарчук Т.В. Система навчання іноземної мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://subject.com.ua/article/philology_3/4.html

4. Вербицька А.В. Інтернаціоналізація як основний напрям розвитку вищої освіти / А. В. Вербицька // *Young Scientist*. – 2017. – № 11 (51). – С. 160-164. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/39.pdf>
5. Горбунова Л., Дебич М., Зінченко В., Сікорська І. та ін. Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації / Л. Горбунова, М. Дебич, В. Зінченко, І. Сікорська та інші / За ред. І. Степаненко. – К.: ІВО НАПН України, 2016. – 158 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/MR_Internats-VO-Ukrayini_2016_158p_IVO_avtors-kolektiv.pdf
6. Грин В., Андерсон В., Тейт К., Тран Т. Неопределенность, страх и надежда: размышления и воображение в высшем образовании во время глобальной пандемии / В. Грин, В. Андерсон, К. Тейт, Т. Тран // Исследования и разработки в сфере высшего образования. – 2020. – Т. 39 (4). – Р. 1309-1312.
7. Гринюк С.П., Желуденко М.О. Освіта як стратегічний ресурс забезпечення стабільного розвитку суспільства в умовах COVID-19: стан, потенційні можливості / С.П. Гринюк, М.О. Желуденко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – Київ. – 2020. – № 2(18). – С. 43-53.
8. Дебич М.А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія / М.А. Дебич. – Ніжин: ПП Лисенко. – 2019. – 408 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Debych_M_2-12-2019_monogr_disert.pdf
9. Докрина розвитку НАУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nau.edu.ua/ua/menu/un%D1%96versitet/doktryna-rozvytku.html>
10. Желуденко М.О., Ковтун О.В., Сабітова А.П. Переклад з другої іноземної мови галузевої літератури. Практикум / М.О. Желуденко, О.В. Ковтун, А.П. Сабітова. – Київ. – 2018. – 84 с.
11. Желуденко М.О., Сабітова А.П. Змішане навчання як оптимальна та ефективна форма сучасної освіти / М.О. Желуденко, А.П. Сабітова // Вісник національного авіаційного університету. Серія: педагогіка, психологія. – 2018. – №1(12). – С. 38-43.
12. Желуденко М.О., Султанова Л.Ю. Потенціал вищої освіти в кризових умовах: аналіз та перспективи / М.О. Желуденко, Л.Ю. Султанова // *The scientific heritage*. – Budapest. – 2020. – N. 53., V.4. – Р. 46-49.
13. Заболотна О.А. Інновації у навчанні іноземних мов в умовах інтернаціоналізації освітнього простору / О.А. Заболотна // Порівняльно-педагогічні студії. – 2014. – № 4(22). – С. 117-122.
14. Кравець Р.А. Інтернаціоналізація змісту навчання іноземної мови як засіб підвищення якості професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти / Р.А. Кравець // Вісник університету імені Альфреда Нобеля. – 2019. – № 2(18). – С. 192-199. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/2291/1/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%86.pdf>
15. Левченко Т.І. Європейська освіта: конвергенція та диверсифікація: монографія / Т.І. Левченко. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 655 с.
16. Лиск Б. Інтернаціоналізація учебной программы / Б. Лиск. – 2015. – Abingdon: Рутледж. – С. 57-66.
17. Модестова Т.В. IELTS як інструмент інтернаціоналізації вищої освіти Великобританії / Т.В. Модестова // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. – 2018. – №4 (85). – С. 160-175. <http://oaji.net/articles/2019/690-1549288756.pdf>
18. Нітенко О.В. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету / О.В. Нітенко // *Освітологічний дискурс*. – 2015. – № 2(10). – С. 205-216.
19. ООН признала доступ в интернет базовым правом человека. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lenta.ru/news/2011/06/07/basicright/>
20. Стратегія інтернаціоналізації співробітництва в галузі освіти Національного авіаційного університету 2018-2028 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://imco.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/internationalization_strategy.pdf
21. Стратегія НАУ до 2030 року “Інноваційний розвиток та глобальна взаємодія”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nau.edu.ua/site/variables/news/2018/11/Strategy%20NAU.pdf>
22. Султанова Л.Ю. Полікультурна освіта майбутнього викладача закладу вищої освіти: теоретичний аспект: Монографія / Л.Ю. Султанова. – Івано-Франківськ: ЯРИНА, 2018. – 352 с
23. Internationalisation and trade in higher education: opportunities and challenges (2004) / Centre for Educational Research and Innovation. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.oecd-ilibrary.org/education/internationalisation-and-trade-in-higher-education_9789264015067-en
24. Lenyz R., Steinhaus C. Internationalization of Universities as Internationalization of Bildung. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/47746263_Internationalization_of_Universities_as_Internationalization_of_Bildung
25. Lyktei, L., Milto, L., Prtrenko, L., Sultanova L., Tsiuniak, O., Zheludenko, M., Uchitel, A. The potential of Google Classroom web service for lecturers of higher educational establishments under pandemic conditions / *Proceedings of the 8th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2020) at CEUR Workshop Proceedings*, vol. 2879, pp. 346-365.
26. Sanderson, G. (2008). A Foundation for the internationalization of the academic self. *Journal of Studies in International Education*. – 2008. – № 12 (3). – P. 276–307.
27. Tight M., Globalization and internationalization as frameworks for higher education research / M.

Tight // Research Papers in Education. – 2021. – Vol. 36 – P. 52-74. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02671522.2019.1633560>

28. Wit H., Altbach Ph., Internationalization in higher education: global trends and recommendations for its future / H.Wit, Ph. Altbach // Policy Reviews in Higher Education. – 2021. – Vol. 5. – P. 28-46.

[Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23322969.2020.1820898>

29. Wit H., Hunter F., Howard L., Egron-Polak E. Internationalisierung der Hochschulbildung / Europarlament. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU%282015%29540370_DE.pdf